

NŐK AZ EGYETEMEN.

Ne változtassunk hát Isten szabályán.
Menjünk a hajlamunk-jelölte pályán,
Kérlek, te hagyd csak elmédet szabadra,
Szárnyaljon eszmék fellegébe fenn,
Míg én, férjem mellett itt-lenn maradva
Elélek boldogságban, csöndesen.

Molière: A tudós nők.

I.

Mult és jelen.

A XIX. század közepén világszerte megindult nőmozgalom célja a nőknek a férfiakkal való teljes jogi és társadalmi egyenlősége. Ezt már nem mint messze csillogó célt, hanem mint törvényt radikális egyszerűséggel kodifikálta az új német birodalom weimari alkotmánya (1919): „A férfiaknak és nőknek elvileg ugyanazok az állampolgári jogaik és kötelességeik vannak“ (109. §, 2. bekezdés). Ebből következik, hogy a nők mindazokra a pályákra léphetnek, amelyek a németeknél eddig akár ténylegesen, akár jogszerűen csakis a férfiak számára voltak fenntartva, tehát számukra ezentúl bármely hivatali állás, így az ú. n. tudományos hivatások is hozzáférhetők. Ez a jogfejlődés már régen végbement az Északamerikai Egyesült-Államokban, kisebb-nagyobb korlátozással Svájcban, Svédországban, Norvégiában, Franciaországban, újabban Angliában. Itt a most lezajlott októberi képviselőválasztás óta az egyik nőképviselő a közoktatásügyi minisztériumban államtitkári állást tölt be. A poroszoknál a weimari alkotmány értelmében máris több magasrangú női közigazgatási tisztviselő van alkalmazva (pl. a népjóléti minisztériumban két miniszteri tanácsosnő). A lengyelországi minisztériumokban is több női osztályfőnök van, nem is szólva Oroszországról, ahol az új politikai érában a legjelentősebb és legmagasabb állami funkciók egész seregét nők végzik. A nők aktiv és passzív választási joga úgyszólván valamennyi kultúrnép törvénykönyvébe be van iktatva.

Az aránylag rövid multú nőmozgalom ezen hatalmas sikereinek két fő történeti gyökere van. Az egyik szellemi, a másik társadalmi-gazdasági természetű; az egyik az elmélet állásfoglalása, a másik a valóságos élet gyakorlati kényszerítő ereje.

Az újkori szellemi fejlődés egyik legjellemzőbb vonása az *individualizmus*: minden egyénnek természetes joga a benne rejlő erők szabad kibontakoztatása. Az emberi személy méltóságának és öncélúságának gondolata a legélesebben s a legnagyobb történeti hatóerővel jut kifejezésre a francia forradalom szabadság- és egyenlőség-eszméjében. Ennek természetes logikai következménye a nőknek minden téren a férfiakkal való teljes egyenjogúsága. A francia forradalom zaja közepett az emberi jogok deklarációját

egészen logikusan követte a *Déclaration des droits de la femme*. A nők egyenjogúsításának eszméje azonban ekkor még annyira magán viselte az észjogi dedukcióknak, a racionalizmusnak doktrinér vonásait, annyira újszerű a társadalmi fejlődés akkori fokához mérten annyira meg nem érett volt, hogy tartósabb gyakorlati eredmény nem járhatott nyomába. Jellemző, hogy az egyenlőségi eszme rajongó atyja, Rousseau sem alkalmazza komolyan az *égalité* dogmáját a nőkre, amikor ezek sajátos hivatását nemének szinte durva egoizmusával nem jogi, hanem inkább esztétikai síkban így határozza meg: *La femme est faite spécialement pour plaire à l'homme*.

A forradalmat követő romantikus szellem a középkori lovagvilág nőkultuszának hasonlóságára idealizálja a nőt, de számára a politikai jogok megadását ellenzi, mert fél, hogy ezzel a nő elférfiasodik, sajátos benső vonásait, lelkének irracionális értékeit és varázsát elveszti.

A *klasszikus és a romantikus szellem* a nő új jogát elsősorban a műveltség emancipációjában pillantja meg: meg kell adni a nőnek a lehetőséget, hogy a szellem nála is önnönmaga birtokába jusson, a nő személyisége is szabadon és harmonikusan kibontakozzék. Az esztétikai irányú humanitás-eszmény (Herder, Humboldt) a maga individualizáló erejét átsugározta a nő alakjára is: kialakul a sajátos női humanitás-ideál, mint a férfi-eszmény kiegészítése, úgy, ahogy az Olymposon Zeus mellett Héré, Aphrodite, Pallas Athene plasztikus szépségben érzékítette meg a görög nő eszményét. A nő vegyen részt a művészetben és a tudományban, lelki erőit minden irányban edzze a szépen a szépért.

Ez a kulturális emancipáció, a nő általános esztétikai műveltségének követelése fokozatosan elhalványul a társadalmi-gazdasági átalakulás tényeinek erejével szemben. A nőmozgalom lassankint annak tudatára ébred, hogy a szellemi, műveltségbeli önállóságot előbb a nő gazdasági és politikai önállóságának kell biztosítania.

A teljes polgári jogok követelése észjogi elmélet alapján nagyobb lendülettel s gyakorlati sikerrel az *amerikai* nőktől indul ki. Az egész nőemancipáció erélyesebb sürgetésének és tényleges megvalósításának kiindulópontja az amerikai nők 1848-i *Declaration of sentiments*-e (Helene Lange okos könyvének: *Die Frauenbewegung in ihren gegenwärtigen Problemen*. 3. kiad. 1924. függeléke közli). Eszerint a Teremtő a férfit és a nőt egyformának alkotta s egyformán elidegeníthetetlen jogokkal (élet, szabadság, boldogságra való törekvés) ruházta föl. Az állam a maga hatalmának jogalapját csakis a tőle kormányzottak hozzájárulásából vezetheti le; ha ez hiányzik, az engedelmesség megtagadható. Az utóbbi jog most már a nőknek a férfiállam despotizmusa alatt való hosszú szenvedésük után egyenest kötelességükké vált. Mert hisz a nők eddig olyan törvényeknek voltak kénytelenek magukat alávetni, melyek megalkotásában semmi szavuk sem volt. A választójog tehát a nők legelemibb joga. Továbbá a férfiak a nőkkel szemben minden jövedelmező és komoly pályát monopolizáltak. A közép- és felsőiskolák el vannak zárva előttük; nem mehetnek az orvosi és jogi pályára. Az egyházban és az államban csak alárendelt szerepük van: ki vannak zárva a lelkeszi hivatásból és a közigazgatásból. Ez az állapot a maguk erejébe vetett bizalmat elrabolja, az önbecsülést megcsökkenti, a női önértéket sérti, a női egyénnek a maga önkifejtésére való veleszületett jogát semmibe veszi.

A hagyományoktól kevésbé feszélyezett Egyesült-Államokban e követelések néhány évtized alatt az elméletből sorban valósággá alakultak át; a nők egyhamar minden téren kivívták az egyenlőjogosultságot. A szabad pályaválasztásnak egyik előfeltétele volt a nőknek valamennyi főiskolára való bebecsátása. Már az 1890-i népszámlálás 2438 orvosnőt, 2136 építésznot, 165 lelkészt, 110 ügyvédet jegyzett föl. Az európai államok közül Svájc volt az első a nők politikai emancipációjában, egyszersmind a férfiakéval teljesen egyenlő tanulási szabadság megadásában. Majd sorban megnyiták az európai államokban a nők előtt az egyetemek kapui, egyszersmind a főiskolai képzettséghez kötött pályák jórésze. Franciaországban már 1863-ban valamennyi fakultásra beiratkozhattak a nők (kivéve a teológiát). Minden nagyobb ellenállás nélkül adta meg a 70-es és 80-as években a nőknek ezt a jogot Svéd- és Norvégország, Dánia; majd Hollandia, Belgium, Ausztria. A londoni egyetem küszöbét nők először 1879-ben lépték át mint az egyetem polgárai. Meglepő, hogy az abszolutista Oroszország ebben a szabadság-kérdésben az elsők között fogott kezét a 60-as évek végén a demokratikus államokkal, amikor az egyetemek orvosi karát megnyitotta a nők számára. E ponton a nőkre vonatkozó „orientális felfogás” nem érvényesült. Azonban az orosz nők oly nagy tömegben lepték el az egyetemet és sokan közülük a forradalmi, többször nihilista eszméknek annyira veszedelmes terjesztőivé váltak, hogy az orosz kormány a főiskolákra való lépésüket hosszú ideig megtiltotta. Ekkor árasztották el az orosz nők a svájci (főképp zürichi) egyetemeket. Svájc 1873-ban ezért kénytelen volt a külföldi nőknek az egyetemekre való felfogását megszigorítani. Legtovább állott ellen a nők akadémikus pályájának Poroszország, a férfias katonaállam. A 80-as évektől kezdve hiába ostromolta az Allgemeiner Frauenverein petícióival a porosz tanügyi kormányzatot és az országgyűlést. Végre a 90-es években megengedték, hogy a nők az egyetemet mint „vendéghallgatók” látogassák a professzorok engedélye alapján. A professzorok, főképp az orvosok, az engedélyt gyakran megtagadták. Volt olyan tanár, aki mikor először látott nőt hallgatói között, odament Minerva buzgó lányához, udvariasan karját nyújtotta neki s a teremből kivezette. Az egyes német államok azonban fokozatosan megengedték a nőknek a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti tanulmányokat. 1906-ban Poroszország is véglegesen hozzájárult a nők immatrikulációjához.

A nőmozgalom nagy erejének és sikereinek oka azonban elsősorban nem az elméleti belátás, az individualizmus és liberalizmus eszmeáramlata és doktrínája volt, mely az általános, de csak mindig a férfiaknak tulajdonított emberi jogokat (a művelődés, az életpálya s az állami életben való részvétel szabadságát) a nőkre is kiterjeszteni törekedett, hanem igazában a XIX. század társadalmi-gazdasági életének gyökeres történeti átalakulása. Csakis ez tette lehetővé a sokáig csupán elméletileg ideálisan elgondolt női egyenlőjogosultság megvalósulását. Más történeti feltételek között ez ma is csak a társadalmi fejlődés modelljeként messzefénylő utópia volna.

A XIX. századi nagy technikai fejlődés gyökeresen átalakította a társadalom szerkezetét. A nagyipari átfarmálódás következtében a család számos házi funkciója megszűnt, működésének számos köre áthárult a közösségre. A nagyipari és nagyvárosi élet kiragadta a nőt régi gazdasági köréből: a háztartásból, melynek régi munkaformái: a kötés, szövés, varrás stb. elavult. A családon kívüli gazdasági élet hirtelen nagyranövése ren-

geteg munkaerőt kötött le, a férfiak munkaerején kívül a nőkére is szükség lett. A nő így a családi élet keretén kívül is fokozott gazdasági önállóságra tett szert; de ezzel egyszersmind megnyílt számára a lehetőség jogainak kivívására is. Az alsóbb néposztálybeli nők megélhetése mind kevésbbé függ a házasságtól: mint gyári munkások, varrónők, kereskedelmi alkalmazottak stb., ha nem is érik el „természetes hivatásukat“, a házasságot és anyaságot, többé-kevésbbé meg tudnak élni. A művelt középosztály lányai azonban a kézimunka helyett a magasabb szellemi pályákra törek-szenek s természetszerűen le akarják törni azokat a korlátokat, melyek a női nemet ezekből a hivatásokból a férfiak monopóliuma miatt kizárják. A nőmozgalom e ponton vált főképp a modern társadalom sürgető problémájává. Itt kapcsolódik be a nők egyetemi kérdése is az általános nő-mozgalomba.

A kapitalizmus kialakulásával az élet igényei erősen megnövekedtek. A művelt középosztály ezt a magasabb vagyoni követelményekkel föllépő életstílust nem tudta követni. A vagyontalan középosztályú nő házassági kilátásai megcsökkentek; a középosztályhoz tartozó férfiak jórésze csak úgy tud házasodni, ha feleségének is van kenyérkereső hivatása. Az utóbbinak, mint a magasabb műveltségű nőhöz illő pályának előfeltétele viszont az egyetemi végzettség.

Eszerint a jogtudat fejlődése, másrészt a gazdasági viszonyok alakulása nyitotta meg fokozatosan az egyetemek kapuit a nők előtt. A jogi és a gazdasági mozzanat mellett kétségkívül szerepet játszott benne a modern nő művelődési vágya, fokozott kultúrákarata is, s ez a gazdasági szempont mellett nem csekély erejű tényező volt a nők egyetemi emancipációjában. Az evangéliumi balga szűzek, kiknek nem volt olajuk és a sötétségben tapogatództak, okos szűzek akartak lenni, kiknek van olajuk s van világosságuk, azaz kiművelt eszük és világnézeti öntudatosságuk.

Ezekből a motívumokból táplálkozik a nők egyetemi *libertas discendi*-jének s a hozzáfűződő heves vitáknak *magyar* fejlődése is.

A magyar nőmozgalom történeti gyökere a francia forradalom korára nyúlik vissza. 1790-ben egyszerre három röpirat száll síkra a nőknek azért a jogáért, hogy az országgyűlés tárgyalásait legalább a karzatról hallgathassák s így a törvényhozás tanácskozásaiban legalább passzive részt vehessenek. (Mind a három röpiratot újra lenyomatva találjuk „A magyar nőmozgalom történeti dokumentumai“ címen „Az igazság könyvtára“ várlalat XI–XII. füzetében, 1907.) A magyar nők e követelésüket először is a nagy uralkodónők politikai talentumával támogatják: „Ki nem tudja, mi szerentsés volt Anglia Annának, Magyar Hazánk Ditső Maria Theresiának, s Moszka Ország a még most-is életben lévő Katalinnak Országlása alatt?“ (12. l.) De fontos érvük művelődési akaratuk is: ha az országgyűlésnek pl. a tudós társaság megalapítására vonatkozó tárgyalásait közvetlenül hallják, a nők e törekvést sokkal erősebben tudják támogatni, sőt „bennünk-is — mondja a magyar anyáknak az országgyűléshez intézett irata — fellobban a Tudományoknak lángja, úgy, hogy a Magyar Nemes Asszonyságoknak termékeny elméjekre nézve, a vidék Nemzeteknek bámulására, Magyar Saphó-kat, Corinná-kat, Madame Sevigné-ket, Madame Grafigni-ket számlálhatna ditső Országotok“. A magyar anyák tudományos műveltsége lehetővé fogja tenni, hogy a tudományok szeretetét a következő nemzedékbe hathatósabban belecsepegtessék: „Ha bennünk fel-gyullad a

Tudományok iránt való buzgó szeretet, abból még az-is fog-következni, hogy, magunk-is kedvellvén a Tudományokat, önnön magzatainkat-is nagyobb szorgalommal gerjesztenénk azoknak meg-tanulására.“

A nők e mozgalmát nem kisebb ember pártolta, mint *Pálczi Horváth Ádám*, a költő, akinek ehhez annál nagyobb joga volt, mert ő írta az első magyar pszichológiát, melyben a nők lelki alkatát is többhelyt elemzi (A lélekről való tudomány. 1789. Megjelent Pesten 1792. 394 lap). „A magyar asszonyok prókátorai, A Budán össze gyűlt Rendekhez“ című röpiratában (1790) a nők említett jogát kultúrpolitikai szempontból iparkodik alátámasztani: „Voltak s vagynak a különös Tudományokra nézve is nagy hírt nevet érdemlett Surmann Anna Mariák, Daniel Polikssénák, ámbár a Leibnicz éles elméjével s Newton mélységével eszével nem bírtak is. Maguk a Férjfiak nagy tag-könyvekben jegyzik-fel a Tudós Asszonyok neveiket s tisztelik emlékezeteket. A Francziák hat százra számlálják a magok Nemzete szépei közül a Tanulttabbakat, szint úgy mint a tsillag-visgálók az üstökös tsillagokat, mellyek annyival drágábbak, hogy ritkábbak.“ (24. l.) A művelt nő gyermeke fogékonyabb a tudományok iránt: „Könnyebb az éles, ki tsinosított elméjű Asszony gyermekéből a nevelés által nagy embert faragni, mint a tsupa botból Merkuriust.“ Jellemző, hogy már ekkor, amidőn még nyugaton a nőmozgalom meg sem indult (*Mary Wollstonecraft*-nak radikális műve, a *Vindication of the rights of women*, csak 1792-ben jelenik meg), *Pálczi Horváth Ádám* a nőt a közigazgatási és egyéb hivatalnoki pályán is (kivéve a „szék ülő Bíróságot“) szívesen látná. „Ritkább az Asszonyi Nemben, s kisebb mértékű is akármi ilyen Derékség, a mi a közönséges Társaság fenntartására, s boldogítására meg-kíváncsatik, mint a Férjfiakban. De elegendő ok-e ez arra, hogy őket a Férjfiak a Polgári igazgatóságból kitagadják? nagy kérdés, ha egy királyné koronát viselhet, s jól is igazgathat; nem látom által, miért ne igazgathatna jól, s ne viselhetne mind a Törvényes, mind a Polgári igazgatásban hivatalokat a koronán alól is: holott ott szemmel látás, s első fül után igazgatna, nem úgy, mint néha eddig.“

Ez a probléma, melyet *Pálczi Horváth* majdnem másfél századdal ezelőtt inkább csak elméletben vet föl, azóta világszerte megoldódott s a követelés valósággá vált. De nálunk éppen a nők közigazgatási, bírói, ügyvédi hivatás-joga, mely az egyetemen jogi tanulmányokat igényel, ma is probléma.

A többi tudományos képzettséget követelő pálya: a tanári, orvosi, gyógyszerészi harminc év óta nálunk a nők előtt nyitva áll. Ezt I. Ferenc Józsefnek Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter előterjesztésére 1895 november 18-án kelt elhatározása tette lehetővé, mely megengedte, „hogy a nőknek — a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályákra való léphetésük céljából — a felsőbb tanintézetekre (egyetemekre) leendő felvételre, amennyiben a szabályszerű feltételeknek megfelelnek, az illetékes felsőbb tanintézet meghallgatása alapján, esetről esetre engedély adassék és részükre, miután tanulmányaikat, a fennálló szabályok értelmében, sikeresen befejezték, a képesítő oklevél kiadassék“. A magyar akadémikus nők e *magna charta*-jának indokolása egészen gazdasági és szociálpolitikai természetű s a nők spontán magasabb művelődési akaratát, a kultúra felsőbb fokára való önzetlen törekvését teljesen figyelmen kívül hagyja. Utal a társadalmi viszonyok átalakulására, a létért való küzdelem megnehezülé-

sére, melynél fogva ma már a műveltebb körökhöz tartozó nők is mind nagyobb számmal kénytelenek részt venni az élet küzdelmeiben és a családi élet nyugalmasabb körét fel kell váltaniok a kenyérkereset fárasztó munkájával. Azok a kereseti módok, amelyeket a régebbi társadalmi felfogás a nők számára — elég mostohán — kijelölt, elégségeseknek nem bizonyultak. A mai nő kénytelen a megélhetést jobban biztosító kereset után látni s az e célra szükséges ismereteket elsajátítani. Az önfenntartásra szorult művelt, kiválóbb tehetségű nőket az alacsonyabb fokon álló életpályák kielégíteni nem képesek. Ezért arra törekcszenek, hogy a szorosabb értelemben vett tudományos pályák megnyitassanak előttük. „És ki ne érezné, hogy a női nemnek elvi szigorral való elzárása a tudományos kenyérkereseti pályák egy részétől, egyike azoknak a nagy társadalmi igazságtalanságoknak és méltánytalanságoknak, melyek a polgáriassultságnak dicsőségét sohasem fogják képezni.“ A természet — mondja a miniszter — a nőt általában a családi életre utalja, a nő életfeladata a benső családi élet kötelezettségeinek hű teljesítése. Azonban a kiváló tehetségű és a tudományos pályákra hajlammal bíró nőknek e pályákra való boesátása nem zárja ki a családi élet iránt tartozó köteleességeik buzgó teljesítését. A tudás, a műveltség csak fokozza a belátást, a tapintatot, a családi élet igényeinek okos mérlegelését, a gyermekek nevelésének színvonalát pedig lényegesen emeli. Jótékonyan fog hatni az új rendelkezés a házasságkötésekre is, melyeknél „gyakran egész cinizmussal csak a vagyonsosság a mérvadó“; a diplomás kenyérkereső szegényebb leánynak nagyobb lesz a férjhezmenési lehetősége; férjét a család alapítására és fenntartására irányított küzdelmeiben hathatósabban támogathatja. A nyugati államokban szerzett tapasztalatok bizonyítják, hogy a nők a főiskolákon kellő eredményt tudnak felmutatni. „A magyar nők — hangsúlyozza az udvarias miniszter — szellemi tehetség, akaraterő és szorgalom tekintetében pedig legalább is egyenlő helyet foglalnak el a művelt külföld nőivel.“ A nőknek az egyetemi tanulmányok folyamán a férfiakkal való együttléte nem lehet káros erkölcsi és tanügyi szempontból. Ha nem káros külföldön, „a magyar hagyományos lovagiasági érzés mellett“ nem lehet káros nálunk sem.

A közoktatásügyi kormányzat így a kérdést minden oldalról mérlegelve, nyugodt lelkiismerettel nyitotta meg a magyar egyetemek kapuit a nők előtt. Emellett azonban a legnagyobb mérsékletre és óvatosságra intett. Főcéljának csak azt tekintette, hogy a kiváló értelmi erővel bíró nők előtt ne legyenek elzárva olyan tudományos pályák, melyeken az emberiségnek hasznos szolgálatot tehetnek és maguknak biztos megélhetést teremthetnek. Ilyen pálya az orvosi (főképp nő- és gyermekorvosi), a gyógyszerészeti és a tanári pálya (az utóbbi annál inkább, mert már ekkor tervbe volt véve a leánygimnáziumok felállítása). Azonban erélyesen kiemeli a rendelet, hogy minden jogosulatlan ambíciót vissza kell szorítani. A kérények elbírálásánál csakis a valóban kiváló tehetségű és szorgalmú leányok részesüljenek „az új intézkedés jótéteményében“; a leányok érettségi vizsgálatánál semmi helye sincs az enyhe elbírálásnak és könnyítésnek.

A királyi elhatározás alapján tehát a nők beboesátást nyertek a magyar egyetemekre, pár évvel előbb, mint Németországban. Azonban nem minden megszorítás nélkül. Ilyen korlátozás volt először is az, hogy csak a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti tanulmányok váltak számukra lehetőkké; ellenben a jogi kar s a műegyetem ajtói zárva maradtak előttük.

Továbbá a fölvétel az egyetem meghallgatása után esetről-esetre miniszteri engedélyhez van kötve. Minthogy a királyi rezolúciót kísérő rendelet csakis a kiváló tehetségű nőket óhajtja az egyetemre bebocsátani, a felvételi szabályzat értelmében rendes hallgató azonnal csak jeles érettségivel bíró nő lehet; a jó vagy elégséges érettségi bizonyítványú nő egyelőre rendkívüli hallgatónak vétetik föl (1916-ig akinek háromnál több elégséges volt, egyáltalán nem volt fölvehető) s csak ha a két félév végén legalább két szaktárgynak két főkollegiumából átlagos jó eredménnyel kollokvált, válik rendes hallgatóvá; e kollokviumok hiányában még mint rendkívüli hallgatók sem folytathatják tanulmányaikat.

E megszorítások ellenére a nők mind nagyobb teret hódítottak az egyetem padjaiban. Számuk eleinte elenyészően kevés volt. A budapesti egyetemen az első esztendőben (1896/7-ben) 3 bölcsészethallgatónő (*b*) és három orvostanhallgatónő (*o*) jelentkezett. Így van ez a következő években is (pl. 1899/900-ban 14 *b*, 17 *o*). Amikor azonban az új leánygimnáziumok mind nagyobb számmal kezdik kibocsátani abiturienteiket, a nőhallgatók száma hirtelen felszökken. 1900/901-ben 57 *b*, 24 *o* tanul az egyetemen (az I. félévet vesszük mindig figyelembe); 1905/6-ban 131 *b* és 41 *o*, 1910/11-ben 172 *b*, 110 *o*; 1914/15-ben 293 *b*, 220 *o* (tehát az orvoshallgatónők száma négy év alatt megkétszereződött); 1920/21-ben 504 *b*, 303 *o*; 1923/24-ben 533 *b*, 89 *o*; 1924/25-ben 471 *b* és 17 *o*. Gyógyásztereshallgatónő volt 1905/6-ban 2, 1914/15-ben 13, 1924/25-ben 35. Államszámviteltani tanfolyamra a jogi karon 1914/15-ben beiratkozott 56, 1920/21-ben 9, 1924/25-ben 4.

Miközben a nők mind nagyobb számban lepik el az egyetemek padjait, állandóan harcolnak a fönnebb jellemzett korlátozások jogtalansága ellen. E küzdelemben előtérbe lép a modern „organizált nő” típusa: a szervezetség hatalmával iparkodnak a férfiuralom tirannizmusával szemben az egyetemi egyenjogúságra. Először a Feministák Egyesülete, majd a Magyar Nő-egyesületek Országos Szövetsége ostromolja a tudományegyetem várának egyik, még el nem foglalt bástyáját: a jogi kart, másrészt a műegyetem kapuit. Annyit már 1912-ben kivívnak, hogy a jog- és államtudományi kar államszámviteli tanfolyamára nők is beiratkozhatnak. Jóllehet mind hatalmasabb tömegekben lepik el a bölcsészeti és orvosi kart, a nők úgy érzik, hogy az *Alma Mater*, aki valamennyi férfinak jóságos anyja, a nők számára természetes jogaikat korlátozó mostohaanya, mint Byron mondotta az oxfordi egyetemről: *Injusta Noverca*. Apponyi 1917-ben mint közoktatásügyi miniszter nagy rokonszenvennel kíséri a nőknek a jogi karra való törekvését; a budapesti egyetem jogi kara is hozzájárul. Végre a teljes egyenjogúsítást — rövid időre — a forradalom valósítja meg. A minisztertanács felhatalmazása alapján Lovász 1918 december 7-én kelt rendeletében az összes korlátozó intézkedéseket hatályon kívül helyezi és elrendeli, hogy a nők ugyanazon feltételek mellett, mint a férfiak, az egyetemek világi karaira, a műegyetemre és a jogakadémiákra beiratkozhatnak s tanulmányaik sikeres bevégezése után képesítő oklevelet nyerhessenek. A forradalmakat követő kormányzat a régi korlátozásokat visszaállította. Sőt 1920-ban újabb megszorítást vezetett be, amennyiben a budapesti egyetemen az orvosi kar kérésére újabb orvostanhallgatónők felvételét elutasította. Ennek az intézkedésnek oka az, hogy a nők a háború alatt fokozott mértékben tódultak az orvosi pályára, elfoglalták a hadbavonultak helyeit, nagy számmal gyakornokok s tanársegédek lettek, ezzel idősebb férfikollégáik

elé kerültek s így megnehezítették éppen azoknak továbbjutását, akik a háborúban legtöbbet szenvedtek. A budapesti orvosi kar megállapítása szerint a nők orvosi pályára való bocsátásának különben is általános csatlódás az eredménye. Húsz év alatt egy sem vált közülük igazán kiváló orvossá. Önálló, exponált és fáradságos munkára nem bizonyultak alkalmasnak. Sokan közülük fejletlen korban jönnek e nehéz pályára s idő előtt összeroskadnak. E kérdésre később még visszatérünk.

A nők teljes főiskolai egyenjogúságát, az eddigi korlátok ledöntését a forradalomig főképp a radikális feminista, progresszív világfelfogású körök követelték. Érvük a nők kultúrájának szabad kibontakozása és emelése, az ország szellemi munkásainak megkétszerezése: a nők korlátlan egyetemi tanulási szabadsága az intelligencia egészen új energiáit viszi be a társadalomba. Legfőbb argumentumuk azonban *gazdasági* jellegű. Így a Feministák Egyesületének 1912-i beadványa, mely a jogi karnak s ezzel a közigazgatási és igazságszolgáltatási pályáknak megnyitását követeli, elsősorban azt a célt hangoztatja, hogy a nő önmagát eltartani, családjá fenntartásához hozzájárulni, férjét az anyagi eszközök megszerzésében segíteni képes legyen. Így megoszlik a megélhetésért való küzdelem a házastársak között és csökken az agyondolgozott, túlfeszített munka folytán korán elpusztuló családapák s ezzel a nyomorban hátramaradó özvegyek és árvák száma.

A művelt középosztálynak a világháború következtében való elnyomódása, a középosztályú leányok házassági lehetőségének megcsökkenése a keresztény leányokat is egy frontba állította a radikális világnézetű feministákkal a nők főiskolai egyenjogúsításának kérdésében. A Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségének (MEFHOSz) és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének (MANSz) keretébe tartozó főiskolai hallgatónők 1923-ban azzal a kéréssel fordultak a közoktatásügyi miniszterhez, hogy a nők számára az összes főiskolák minden korlátozás nélkül megnyitassanak. Kérvényük a trianoni Magyarország társadalmi sebeinek egyik legmeghatóbb történeti dokumentuma. Statisztikával bizonyítják, hogy a mostani gazdasági viszonyok között mind nagyobb lesz azoknak a nőknek a száma, kiket a férfiak nem tudnak eltartani. Az élet az egyedülmaradt középosztályú leányokra kegyetlen probléma. „Boldogságuk örökre elveszett, életük nyomtalanul, folytatás nélkül fog a semmibe hullni, éppúgy, mint a háborúban elpusztult és megrokkant férfiak ezreinek élete. De amint feladata az országnak, hogy rokkantjai szomorú életét lehetőleg elviselhetővé tegye, éppúgy feladata az is, hogy egyedülmaradt leányait ne hagyja teljesen tönkremenni. Tegye legalább lehetővé számukra azt, hogy úgy keressék meg kenyerüket, ahogy tudják és akarják.” A felsőbb osztályok jobb anyagi helyzetüknél fogva nem érzik a bajt; az alsóbb rétegek leányai is viszonylag kedvezőbb helyzetben vannak, mert ha életük fenntartásáról kell gondoskodniuk, ezt megtehetik mint gyári vagy mezőgazdasági munkásnők, kereskedelmi alkalmazottak, vagy mint eselések, anélkül, hogy ezzel kilépnének rendes társadalmi körükből. Legrosszabb a középosztályú leány helyzete: ő mehet legnehezebben férjhez s ha nem készült valamely szellemi kenyérkereső pályára, s a férjfogás hadjárata is meghiusul, elmehet gépirólánynak, varrónőnek, kalaposkisasszonynak, amivel egyszersmind le kell mondania arról a társadalmi osztályról, mely őt születése szerint megilleti. A magyar középosztály mai

(bizonyára nem helyes s máris átalakulóban levő) felfogása a most említett kenyérkereső munkakörök deklasszifikáló voltáról okozza azt, hogy a leányok az utolsó percig remegve húzódnak vissza e pályáktól. A mai középosztályú leányoktól nem kívánható a kezdeményezés heroizmusa, hogy egyéni boldogságuk árán a fizikai munka új és szokatlan terhe mellé még a társadalmi deklasszifikálódás fájdalmát is vállalják. Így a kegyetlen probléma megoldásának nincsen egyéb módja, mint a szellemi pályákra való készülés, melynek feltétele az egyetemi végzettség. E téren teljes tanulási szabadságot kell adni a nőknek, hogy minél több pályára meheszenek. Meg kell nyitni előttük a jogi karnak, a műegyetem és a közgazdasági kar összes szakosztályainak kapuit is. „Szembe kell szállnunk — így hangoskodnak az egyébként konzervatív világfelfogású lányok — azzal a reakciós szellemmel, mely elvakultságában az egyetemnek a nőktől való „megtisztítását” tűzte ki céljául és álpatriarchális szemforgatással a női hivatásnak tőlük soha el nem érhető virányaira utalja az egyetemre törekvő nőket. Ez a reakciós szellem semmiképp sem kicsinylendő, mert sikerült kivívnia, hogy a budapesti tudományegyetem orvosi fakultása nem veszt föl többé nőhallgatókat, ma, mikor már Kínában is vannak és szükségesek női orvosok.“

A nemzeti közösség érdeke is — hangsúlyozza a memorandum — megköveteli a nők teljes tanulási és pályaválasztási szabadságát. Mert ha már meg van írva, hogy női hivatásukat ne teljesíthessék, energiájuk, ez az életakarát, melynek sohasem fog megadatni, hogy új élet szülessék belőle, álljon a nemzet életakarátának szolgálatába. Ha sikerül munkás nőket nevelnünk az egyedülmaradt lányokból, ez nemzetünk erőforrása lesz, őket pedig megmentettük a legkinzóbb emberi érzéstől, önnön létük céltalanságának tudatától. Nem szellemi proletariátus támad ebből, hanem sokszor emlegetett kultúrfölényünk fokozódik, nemzeti intelligenciánk megnövekedik. „Leghatalmasabb számban a zsidóság termeli ki magából az intelligenciát. A zsidó leányok műveltsége úgy közép-, mint felső fokon, nagyobb a keresztény leányokénál, annál is inkább, mert megfelelő anyagi eszközök rendelkezésükre állván, ma is könnyűszerrel látogathatják a németországi, bécsi vagy prágai főiskolákat, míg a szegény magyar leány előtt, ha a magyar egyetemekről kiesükjék, be van deszkázva a világ.“ Németország most adta meg 1919-ben a leányok teljes tanulási szabadságát, mert tudja, hogy lesz még belőle imperialista állam és lesz még szüksége nagy germanizáló intelligenciára. S ha mi is hiszünk a magyar feltámadásban, vajjon nem gondoljuk-e, hogy szükségünk lesz akkor a képzett és lelkes magyar kultúrmunkások hatalmas csapatára?

Eddig a magyar lányok jajkiáltása. De mindjárt elének kigyózik egy csomó kérdőjel: segít-e a középosztályú nők kegyetlen életproblémájának megoldásában az, ha óriási szellemi-testi megfeszítéssel s rengeteg költséggel az egyetemen vagy műegyetemen jogásszá, orvossá, építésszé, gépészmérnökké, állatorvossá stb. képezik ki magukat, — s aztán túlnyomóan kenyérkereső állás nélkül maradnak, akkor, mikor a férfiak sem tudnak a B-listák korszakában még hosszú ideig pályájukon elhelyezkedni? elérik-e a nők így azt a célt, melyre a teljes tanulási szabadság útján törnek? biztosítja-e ez egymagában számukra a gazdasági önállóságot és megélhetést? nem fokozza-e majd még a csalódás is az élet céltalanságának tudatából fakadó boldogtalanságukat? biztos panácea-e a jogi és a technikai

pályák megnyitása a kérdés megoldásában? vajjon az egyetem az a *Porta Triumphalis*-e, melyen keresztülhaladva leányaink a biztos boldogság révébe kötnek ki?

A kérdés nem tekinthető pusztán szociálpolitikai nézőpontból. A probléma sokkal bonyolultabb. Mert hisz ha a közösség érdekét nézzük, az is elsőrangú kérdés, vajjon a jelzett új pályák szellemi igényei összhangban vannak-e a női lélek tipikus tulajdonságaival, veleszületett diszpozícióival, természetes érdeklődési irányával, munkabíráásával, egész szellemi habitusával? S ha esetleg kitűnik, hogy nincs meg ez az összhang, vajjon nem járul-e kár a közösségre abból, hogy tipikusan csekélyebb munkaértékű egyének foglalják el az értékesebb és biztosabb erők helyét?

Ezt a sokágú kérdést a valóság szemébe nézve higgadtan és elfogulatlanul kell tárgyalni; nincs itt helye sem a férfi hatalmi igényének, bár sok évezredes történeti erő látszik támogatni, sem a *femme libre* félszeg entuziazmusának, mely erőszakosan és mesterségesen akarja kiiktatni a világból azokat a különbségeket, melyeket a természet a maga felfüggeszthetetlen törvényével szabott meg a férfi és a nő testi-lelki alkata között. A kérdés vizsgálatában éppúgy nem irányíthat bennünket az új hangzatos jelszavak szuggesztíója, mint ahogy nem vezetheti pórázon gondolkodásunkat a minden társadalmi átalakulástól remegő csökönyös konzervatizmus sem.

Bármely pályára való alkalmasság eldöntésében csakis egyetlen szempont lehet jogos és irányadó: megfelel-e az egyén testi és lelki alkata a pályától követelt fizikai és szellemi tulajdonságoknak? Ha a nők számára megnyitandó pályákról van szó, szintén nem tehetünk egyebet, mint kérdezzük: megfelelnek-e a nők testének és lelkének tipikus sajátosságai azoknak az igényeknek, melyeket velük szemben ezek a pályák támasztanak? Főproblémánk tehát egyelőre a *nők testi és lelki alkatának természetére* redukálódik. Ennek megvizsgálása adja kezünkbe a kulcsot, mely aztán magától kinyitja az egyetemi nőkérdés súlyos zárát. Milyen a női lélek természete? — ha e pszichológiai kérdésre feleltünk, akkor már könnyebb annak a szociálpolitikai problémának kérdőjelét kiegyenesítenünk: milyen pályára alkalmasak általában a nők? kívánatos-e a közösség érdekében, hogy orvosok, bírák, közigazgatási tisztviselők, mérnökök legyenek?

(Folyt. köv.)

Kornis Gyula dr.